

KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANISHINING EVOLUTSION BOSQICHLARI

Eshonova Dilnoza Abrorovna

Abdulla Avloniy nomidagi pedagoglarni kasbiy rivojlantirish
va yangi metodlarga o'rgatish milliy-tadqiqot instituti doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'qitishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning evolutsiyon bosqichlari ko'rib chiqiladi. An'anaviy yondashuvdan tortib kommunikativ va kompleks yondashuvlarga qadar bo'lgan o'zgarishlar, har bir metodning xususiyatlari va asosiy olimlari ta'kidlanadi. Maqola til bilimlari bilan birga muloqot ko'nikmalari va madaniy kontekstning til o'rgatishdagi ahamiyatini yoritadi.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetensiya, til o'qitish metodikalari, boshlang'ich ta'lim, an'anaviy yondashuv, kommunikativ yondashuv, kompleks yondashuv, madaniy kontekst

Аннотация

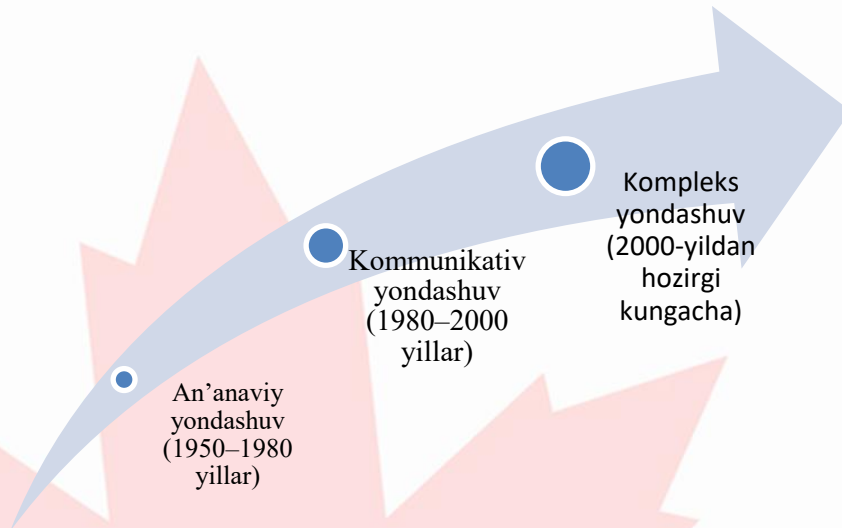
В данной статье рассматриваются эволюционные этапы развития коммуникативной компетенции при обучении английскому языку учащихся начальных классов. Обсуждается переход от традиционного подхода к коммуникативному и современному комплексному подходу, выделяются особенности и основные ученые каждого метода. В статье подчеркивается важность не только грамматических знаний, но и коммуникативных навыков и культурного контекста в обучении языку.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, методики преподавания, начальное образование, традиционный подход, коммуникативный подход, комплексный подход, культурный контекст

Abstract This article examines the evolutionary stages of developing communicative competence in teaching English to primary school students. It reviews the transition from the traditional approach to the communicative approach and the modern integrated approach, highlighting the distinctive features and key scholars of each method. The article emphasizes the importance of not only grammatical knowledge but also communication skills and cultural context in language teaching.

Keywords: communicative competence, language teaching methodologies, primary education, traditional approach, communicative approach, integrated approach, cultural context.

Bugungi kunda ingliz tili dunyo miqyosida global kommunikatsiya vositasi sifatida katta ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatish jarayonida nafaqat grammatik qoidalar va lug'at bilimlarini berish, balki ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi. Kommunikativ kompetensiya - bu tilni amaliy ravishda qo'llay olish, turli vaziyatlarda samarali muloqot qilish qobiliyatidir.

An'anaviy yondashuv (1950–1980 yillar)

Bu davrda ingliz tilini o'qitish **grammatik tarjima** metodiga asoslangan edi. Til o'rgatishning asosiy shakli-**qoidalarni o'rgatish, matn tarjima qilish, gap tuzish va yozma mashqlar bajarish** bo'lgan. O'qituvchilar o'quvchilarning nutqiy faoliyatini shakllantirishdan ko'ra, grammatik bilimlarni yodlash va qo'llashga e'tibor berar edilar. Quyidagi omillar ustuvor vazifani bajarar edi:

- Muloqotga yo'naltirilgan faoliyat mavjud emas edi.
- Til o'qitilishi yozma shaklda, real hayotiy kontekstdan uzilgan tarzda amalga oshirilardi.
- O'quvchilar ko'pincha passiv ishtirokchi sifatida qolishar edilar.

Bu metod tilni "quruq" bilim sifatida o'rganishga olib kelgan, natijada o'quvchilarda **real muloqot qilish qobiliyati shakllanmagan.**

An'anaviy yondashuv davrida ingliz tilini o'qitishda grammatik tarjima metodi ustuvor bo'lgan. Ushbu metodga oid asosiy g'oyalar va amaliyotlarni shakllantirishda bir qancha olimlar va tilshunoslar ta'sir ko'rsatgan. Quyida ularning eng mashhurlari keltiriladi: Henry Sweet (1845–1912) Tilshunos va til o'qitish nazariyotchisi. Uning ishlari an'anaviy til o'qitish metodlari rivojlanishiga asos bo'lgan, ayniqsa grammatik qoidalarni o'rgatishga katta e'tibor bergan. B.H. Palmer (1846–1926). Tilni o'qitishda fonetika va talaffuzga e'tibor qaratgan. Grammatik tarjima metodiga oid asosiy nazariyalarni ilgari surgan. John M. Carroll (1889–1974) Ingliz tilini o'qitishdagi an'anaviy yondashuv va grammatik tarjima metodini qo'llab-quvvatlagan olimlardan biri. Charles C. Fries (1887–1967) Grammatik tarjima usulining

rivojlanishida ishtirok etgan, tilni qoidalar asosida o'rgatish tarafdori. Ushbu olimlarning ishlari asosida grammatik tarjima metodi keng tarqaldi va ingliz tilini o'qitishda ko'p yillar davomida asosiy usul bo'lib xizmat qildi. Lekin, ular ko'proq tilning formal grammatik tuzilishi va qoidalariga e'tibor qaratgan, real kommunikatsiya va nutq faoliyatini rivojlantirish esa keyingi yillardagi yangi yondashuvlar orqali rivojlandi.

Kommunikativ yondashuv (1980–2000 yillar)

1980-yillarda ingliz tilini o'qitishda **kommunikativ yondashuv** keng qo'llanila boshladi. Bu yondashuv o'quvchilarning grammatik to'g'riligidan tashqari, **tilni vaziyatga mos ravishda ishlata olish qobiliyatini** rivojlantirishga qaratilgan.

-Til o'qitish muloqotga yo'naltirildi: "learning to communicate" emas, "communicating to learn".

-Rol o'ynash, suhbatlar, muloqot mashqlari asosiy o'rin egalladi.

Bu yondashuv o'quvchilarning **faol ishtirokini** ta'minlab, tilni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash imkonini berdi¹. Kommunikativ yondashuvning asosiy olimlari **Dell Hymes (1927–2009)** Kommunikativ kompetensiya tushunchasini ilmiy asosga solgan olim. Tilni faqat grammatik jihatdan emas, balki madaniy va ijtimoiy kontekstda ishlatish zarurligini ta'kidlagan. Hymesning fikricha, tilni o'rganishda "kommunikativ kompetentsiya" - haqiqiy muloqot uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar majmuasi bo'lishi kerak. **Michael Canale va Merrill Swain**. 1980-yillarda kommunikativ kompetensiyaning nazariy modelini ishlab chiqqanlar. Ular kommunikativ kompetensiyani grammatik, sotsiollingvistik, diskurs va strategik komponentlarga ajratgan. Bu yondashuv o'quvchilarni tilni faqat to'g'ri gapirishga emas, balki vaziyatga mos ravishda samarali ishlata olishga o'rgatishga asoslangan. **H. Douglas Brown**. Ingliz tilini o'qitish metodikasida kommunikativ yondashuvni ommalashtirgan mutaxassis. U til o'rganishda muloqotga yo'naltirilgan faoliyat va interaktiv mashqlarni ilgari surgan. **Jack C. Richards**. Til o'qitishda kommunikativ yondashuv va o'quvchilar faoliyatiga asoslangan yondashuvlar bo'yicha muhim asarlar yozgan. Uning ishlarida o'quvchilarning muloqotga faol jalb qilinishi, kontekstual mashqlar va rol o'yinlari ko'p o'rin olgan. **David Nunan** Kommunikativ yondashuv bo'yicha yetakchi metodist. U til o'rganishda o'quvchilarni muloqotga jalb qilish, loyiha asosida ta'lim, real vaziyatlarga yo'naltirilgan mashqlar yaratish tarafdori. 1980–2000 yillarda kommunikativ yondashuv ingliz tilini o'qitishda asosiy metodga aylangan va til o'rganishni faqat qoidalarni yodlash emas, balki haqiqiy muloqot qilishga yo'naltirgan. Yuqoridagi olimlarning ishlari til o'qitish jarayonini interaktiv, kontekstga asoslangan va o'quvchilarni faol ishtirokchiga aylantirishga xizmat qilgan.

¹Canale, M., & Swain, M. (1980). *Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing*.

Kompleks yondashuv (2000-yildan hozirgi kungacha)

XXI asrga kelib, til o'rgatishda **integrallashgan (kompleks) yondashuv** paydo bo'ldi. Unda faqat grammatik va muloqot ko'nikmalari emas, balki **madaniy, ijtimoiy, kognitiv** jihatlar ham hisobga olinadi². Bugungi kunda ko'plab o'quv materiallar, darsliklar va interaktiv metodlar ushbu kompleks yondashuv asosida ishlab chiqilmoqda.

Kompleks yondashuvning asosiy xususiyatlari:

- **To'rt asosiy til ko'nikmasi (tinglash, o'qish, gapirish, yozish)** bir vaqtda va uzviy ravishda rivojlantiriladi.
- Tilni o'rganishda **madaniyatlararo o'rganish (cross-cultural learning)** muhim o'rin tutadi, ya'ni til faqat so'zlar va qoidalardan iborat emas, balki u ijtimoiy madaniyat kontekstida ishlatiladi.
- **O'quv markazli yondashuv (learner-centered approach)** ustuvor bo'lib, o'quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va maqsadlari ta'lim jarayonida asosiy rol o'ynaydi.
- **Texnologiyalar** va yangi pedagogik yondashuvlar dars jarayoniga keng integratsiya qilinadi.

Kompleks yondashuv zamonaviy til o'qitishning muhim qismi bo'lib, o'quvchilarga nafaqat tilni o'rganish, balki uni hayotiy va madaniy kontekstda samarali ishlatish imkonini beradi. Celce-Murcia modeli esa kommunikativ kompetensiyani keng va chuqur tahlil qilgan, bu esa o'qituvchilarga darslarni yanada samarali tashkil etishda yordam beradi.

Xulosa

qilib shuni aytish mumkinki, ingliz tilini boshlang'ich sinflarda o'qitishda kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishining uch asosiy bosqichi mavjud: an'anaviy, kommunikativ va kompleks yondashuvlar. Har bir yondashuv til o'rganishning yangi talablariga moslashib, til o'quvchilarining nafaqat grammatika, balki muloqot va madaniy kontekstda samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Zamonaviy kompleks yondashuv esa o'quvchilarning faol ishtiroki, integrallashgan tillararo ko'nikmalar va texnologiyalar yordamida yanada samarali til o'qitishni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J.B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269-293). Penguin Books.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.

²Celce-Murcia, M., Dörnyei, Z., & Thurrell, S. (1995). *Communicative competence: A pedagogically motivated model with content specifications*.

3. Savignon, S. J. (2002). *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice*. Yale University Press.
4. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
5. Celce-Murcia, M. (2007). *Teaching English as a Second or Foreign Language* (3rd ed.). Heinle & Heinle.